

Goethe scherft

Vertellingen

Thomas Bernhard

Vertaald uit het Duits
en van noten voorzien door
Chris Bakker

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoudsopgave

Goethe scherft	7
Montaigne. <i>Een vertelling</i>	29
Weerzien	42
In vlammen opgegaan. <i>Reisverslag aan een vroegere vriend</i>	74
Bronvermelding	83
Noten	85

Goethe scherft*

Op de ochtend van de tweeëntwintigste² drukte Riemer³ me op het hart tijdens mijn om halftwee afgesproken bezoek aan Goethe *enerzijds zacht, anderzijds toch niet te zacht* te spreken met de man van wie nu alleen nog maar gezegd werd, dat hij de grootste van de natie en tegelijkertijd ook de allergrootste van alle Duitsers tot nu toe was, want enerzijds hoorde hij nu *het ene gewoonweg angstaanjagend duidelijk, het andere echter bijna helemaal niet meer* en je wist niet wat hij wel hoorde en wat niet en hoewel het erg moeilijk was in het gesprek met het op zijn sterfbed liggende, de hele tijd min of meer bewegingloos in de richting van het raam kijkende genie de passende geluidsterkte van het eigen spreken te vinden, was het toch mogelijk, met name door de uiterste activering van de zintuigen, in dit nu feitelijk alleen nog maar treurig stemmende gesprek juist dat midden te vinden, dat voor de nu voor iedereen zichtbaar aan zijn einde gekomen geest geschikt zou zijn. Hij, Riemer, had de laatste drie dagen verschillende keren met Goethe gesproken, twee keer in aanwezigheid van Kräuter⁴ – Goethe zou hem bezworen hebben

* Voor noten zie p. 85

voortdurend en tot het laatste moment bij hem te blijven –, maar ook één keer alleen, omdat Kräuter, vermoedelijk als gevolg van een plotselinge misselijkheid door het optreden van Riemer in Goethes kamer, deze overhaast verlaten had, waarbij Goethe direct, zoals vroeger, met Riemer over *Het twijfelende en het niet-twijfelende*⁵ gesproken had, net als in de eerste dagen van maart, waarin, aldus Riemer, Goethe steeds weer op dit thema was teruggekomen, steeds weer en steeds weer met de grootste opmerksaamheid, nadat hij zich, aldus Riemer, eind februari bijna uitsluitend, bij wijze van dagelijks ochtendritueel met Riemer, zonder Kräuter dus en dus zonder de door Riemer steeds weer als *kwade geest* aangeduide *bespieder van Goethes stervensproces*, met de *Tractatus logico-philosophicus*⁶ had beziggehouden en Wittgensteins denken in de grond van de zaak ineens het *met het zijne meest verwante*, het *het zijne opvolgende* had genoemd⁷; dat het zijne juist op het punt waar het tot een uitspraak was gekomen over wat Goethe tijdens zijn leven als het Hier en wat hij tijdens zijn leven gedwongen was geweest als het Daar te onderkennen en te erkennen, uiteindelijk door het wittgensteinse denken overschaduwde, zo niet *volkomen in de schaduw gesteld* zou worden. Goethe zou zich over deze gedachte na verloop van tijd zo opgewonden hebben, dat hij Kräuter bezworen had Wittgenstein te laten komen, hem koste wat kost uit Enge-

land naar Weimar te halen, *hoe dan ook en zo snel mogelijk* en inderdaad *zou* Kräuter Wittgenstein er-toe hebben kunnen bewegen Goethe op te zoeken, merkwaardigerwijs precies op deze tweeëntwintigste; het plan om Wittgenstein in Weimar uit te nodigen was eind februari al bij Goethe opgekomen, aldus Riemer nu, en niet pas begin maart, zoals Kräuter beweerde, en Kräuter was het geweest die van Eckermann⁸ te weten was gekomen, dat Eckermann een reis van Wittgenstein naar Goethe in Weimar hoe dan ook had willen verhinderen; Eckermann had Goethe over Wittgenstein zodanige *onbeschaamdheden*, aldus Kräuter, gerapporteerd dat Goethe, toen nog in het volle bezit van zijn krachten, natuurlijk ook van zijn fysieke, en elke dag nog in staat de stad in te gaan, dat wil zeggen het Frauenplan⁹ te verlaten, langs het huis van Schiller¹⁰ naar de omgeving van Wieland¹¹, aldus Riemer, dat Goethe van ieder verder woord van Eckermann over Wittgenstein, *de achtenswaardigste*, zoals Goethe zich woordelijk zou hebben uitgedrukt, verschoond wenste te blijven, Goethe zou tegen Eckermann gezegd hebben dat de diensten die hij, Eckermann, hem, Goethe, tot nu toe, inclusief deze dag en dit treurigste uur van de hele Duitse filosofiegeschiedenis, bewezen had, van nul en gener waarde waren, hij, Eckermann, had zich jegens Goethe door de gemeenschap Wittgenstein bij hem in diskrediet te brengen, onvergeeflijk schuldig

gemaakt en diende de kamer ogenblikkelijk te verlaten, *De kamer* zou Goethe gezegd hebben, geheel tegen zijn gewoonte in, want hij had zijn slaapkamer altijd alleen maar *Het kabinet* genoemd, ineens had hij, aldus Riemer, Eckermann het woord *kamer* naar het hoofd geslingerd en Eckermann had er een ogenblik met stomheid geslagen bij gestaan, had geen woord uitgebracht, aldus Riemer, en had Goethe verlaten. *Hij wilde me het dierbaarste afnemen*, zou Goethe tegen Riemer gezegd hebben, *hij, Eckermann, die alles aan mij te danken heeft, die ik alles gegeven heb en die zonder mij niets zou zijn, Riemer.* Goethe zelf was, nadat Eckermann zijn kabinet verlaten had, niet in staat geweest om een woord uit te brengen, hij zou steeds alleen het woord *Eckermann* gezegd hebben, zo vaak inderdaad, dat het Riemer geleken had dat Goethe op het punt stond krankzinnig te worden. Maar Goethe had zich toen toch snel kunnen herstellen en met Riemer kunnen spreken, geen woord meer over Eckermann, maar over Wittgenstein. Het betekende voor hem, Goethe, het hoogste geluk om in Oxford zijn innigste vertrouwen te weten, slechts gescheiden door het Kanaal, aldus Riemer, die me toch juist in dit verslag heel geloofwaardig leek, niet, zoals anders altijd, dweepziek, ongeloofwaardig; opeens had Riemers verslag het betrouwbare dat ik anders altijd in zijn verslagen miste, Wittgenstein in Oxford, zou Goethe gezegd

hebben, Goethe in Weimar, een gelukkige gedachte, beste Riemer, wie kan voelen wat deze gedachte waard is, behalve ikzelf, die bij deze gedachte de gelukkigste ben. Riemer benadrukte steeds weer dat Goethe meerdere keren gezegd zou hebben, *De gelukkigste*. Met betrekking tot Wittgenstein in Oxford. Toen Riemer zei *In Cambridge*, zou Goethe gezegd hebben *Oxford of Cambridge, het is de gelukkigste gedachte van mijn leven en dat leven was vol gelukkigste gedachten*. Van al deze gelukkigste gedachten is de gedachte dat Wittgenstein er is mijn gelukkigste. Riemer had aanvankelijk niet geweten hoe een contact tussen Goethe en Wittgenstein tot stand kon worden gebracht, en hij had met Kräuter gesproken, maar deze had, evenals Eckermann, van een optreden van Wittgenstein in Weimar niets willen weten. Terwijl Goethe, zoals ik zelf uit uitlatingen van Goethe tegenover mij weet, Wittgenstein zo gauw mogelijk wilde zien, had Kräuter het er voortdurend over dat Wittgenstein *niet voor april* zou komen, maart was de ongelukkigste tijd, Goethe zelf wist dat niet, maar hij, Kräuter, wist dat, Eckermann had in veel opzichten geen ongelijk gehad Goethe Wittgenstein überhaupt uit het hoofd te praten, wat natuurlijk onzin was, aldus Kräuter tegen mij, want Goethe had zich door Eckermann nooit iets uit het hoofd laten praten, Eckermann voelde de dingen echter altijd goed aan, aldus Kräuter tegen mij toen

we net langs Wielands huis liepen; Eckermann was op die bewuste dag, op de dag waarop Goethe overduidelijk naar Wittgenstein uitgekeken had, naar het persoonlijke optreden van zijn opvolger om zo te zeggen, te ver gegaan, hij, Eckermann, had op die dag de krachten, de fysieke en psychische krachten van Goethe, eenvoudigweg overschat, evenals zijn eigen bevoegdheden, en Goethe had zich vanwege Wittgenstein, vanwege niets anders, van Eckermann ontdaan. Een poging van de vrouwen beneden (die in de hal stonden!) om Goethe af te brengen van zijn voornemen, dat eigenlijk al een definitief besluit was geworden, Eckermann werkelijk weg te jagen en omwille van Wittgenstein voor altijd, wat de vrouwen natuurlijk niet konden begrijpen, was stukgelopen, twee dagen lang was Goethe immers, zoals ik weet, überhaupt niet van vrouwenbezoek in zijn kabinet gediend geweest, Goethe nota bene, zei ik tegen Riemer, die het geen dag zonder vrouwen heeft kunnen stellen, zijn leven lang; Eckermann zou bij de vrouwen beneden in de hal gestaan hebben, totaal van streek, naar Kräuter later beweerde, de vrouwen zouden hem om zo te zeggen op het hart gedrukt hebben de zaak aan de slechte algehele gezondheidstoestand van Goethe toe te schrijven en die niet al te serieus te nemen, in ieder geval niet zo serieus als Eckermann hem op dat moment nam en een van de vrouwen, ik weet niet meer wie van de vele die in de